

Izješće o matičnoj djelatnosti Arheološkog muzeja u Zagrebu

Voditeljica matične djelatnosti: dr. sc. Jacqueline Balen, viša kustosica, ravnateljica

Opis izvršenog programa:

Rad matičnog muzeja tijekom 2011. bio je usmjeren na nekoliko djelatnosti:

1. Projekt usklađivanja djelatnosti konzervatorsko-restauratorskih radionica sa suvremenim europskim standardima. Projekt vodi muzejski restaurator D. Doračić.

Obilaskom muzeja, odnosno muzejskih radionica u Hrvatskom povijesnom muzeju, Zagreb; Gradskom muzeju Bjelovar; Muzeju Moslavine Kutina; Gradskom muzeju Sisak; Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog Primorja, Rijeka; Creskom muzeju; Lošinjskom muzeju; Gradskom muzeju Varaždin, zaključena je I. faza projekta, odnosno analiza stupnja opremljenosti i educiranosti stručnog osoblja u muzejskim radionicama. U slijedećoj godini u planu je obilazak muzejskih depoa kako bi se utvrdilo stanje u prostorima namijenjenih čuvanju arheološke građe, nakon čega će se moći napraviti i prijedlog nabave opreme neophodne za praćenje i održavanje mikroklimatskih uvjeta prostorima za čuvanje građe te za kvalitetan rad u radionicama (detaljnije vidi u zasebnom izvješću).

2. Priprema Numizmatičkog rječnika - priručnika (autori: Antun Bauer, Kamilo Dočkal, Vladimir Liščić, Günther Probszt-Ohstorff, Ivan Rengjeo, Bartol Zmajić). Opsežan posao na izdavanju ove publikacije privodi se kraju, u tijeku su zadnje korekture prelomljene publikacije te će ona u najskorije vrijeme biti tiskana. Urednik izdanja je dr. sc. Ivan Mirnik.

3. Pružanje stručne pomoći na zahtjev pojedinih muzeja u vezi s arheološkim iskopavanjem, dokumentiranjem ili izlaganjem arheološke građe (pomoć pri izradi muzeološke koncepcije stalnog postava Gradskog muzeja Vukovar, obilazak Muzeja Đakovštine). Prilažemo vam i revers Gradskog muzeja Vukovar kojemu je Arheološki muzej u Zagrebu za potrebe stalnog postava restaurirao dio keramičke građe kao i izvješće o obilasku Muzeja Đakovštine.

Jacqueline Balen

Izješće o provedenoj prvoj fazi projekta usklađivanja djelatnosti konzervatorsko-restauratorskih radionica sa suvremenim europskim standardima

Uvod

S obzirom na neujednačenost, a u nekim radionicama i zastarjelost konzervatorsko-restauratorskih postupaka koji ponekad dovode do znatnog oštećenja muzejske građe, Arheološki muzej u Zagrebu kao matični muzej 1. razine za arheološke muzeje pokrenuo je projekt usklađivanja djelatnosti konzervatorsko-restauratorskih radionica sa suvremenim europskim standardima. Realizacija projekta odvija se u nekoliko faza:

1. analiza stupnja opremljenosti i educiranosti stručnog osoblja u muzejskim radionicama kao i stanja u prostorima za čuvanje arheološke građe
2. prijedlog nabave opreme neophodne za monitoring i održavanje mikroklimatskih uvjeta u prostorima za čuvanje građe te kvalitetan rad u radionicama (ovisno o trenutnoj opremljenosti)
3. edukacija stručnog osoblja na području preventivne zaštite (pasivne i aktivne stabilizacije) te restauriranja arheoloških predmeta od metala, stakla i keramike putem seminara.

Dosad je provedena prva faza projekta koja je uključivala obilazak prvenstveno onih muzeja u čijem se sastavu nalaze konzervatorsko-restauratorske radionice u kojima se obrađuje arheološka građa. Izbor muzeja napravljen je na temelju podataka objavljenih na web stranici MDC-a, prilikom čega je ustanovljeno u slučaju pojedinih muzeja podaci objavljeni na webu ne odgovaraju u potpunosti stvarnom stanju. Naime, neki od muzeja ne posjeduju radionicu iako je tako navedeno na webu, dok se u radionicama nekih muzeja obavljaju samo jednostavniji zahvati i to prvenstveno na keramičkoj građi.

Koncepcija obilaska pojedinih muzeja obuhvaćala je provjeru uvjeta u konzervatorsko-restauratorskim radionicama, čuvaonicama te izložbenim prostorima i to s obzirom na vrstu građe odnosno materijal od kojeg je izrađena; stanje očuvanosti (stabilnost) predmeta te monitoring i kontrolu mikroklimatskih uvjeta. Provjera uvjeta u radionicama temeljena je na sljedećim parametrima: opremljenost i prostor; načini obrade; stručno usavršavanje djelatnika; vonenje fotodokumentacije te kontrola i monitoring mikroklimatskih uvjeta radi zaštite djelatnika i građe. U ovoj fazi projekta ukupno je posjećeno 25 muzeja.

Izložbeni prostori

U deset od 25 muzeja obuhvaćenih projektom izložbeni prostori su trenutno u fazi rekonstrukcije tako da arheološka građa nije izložena.

Materijali od kojih je izrađena izložena građa

Od preostalih 15 muzeja s izloženim stalnim postavom većina ima kompleksnu građu pri čemu prevladavaju materijali poput keramike, metala, kamena, stakla kao i onih organskog porijekla. Samo je u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika izložena isključivo kamena arheološka građa, a u Hrvatskome povijesnom muzeju metalna arheološka građa.

Stanje izloženih predmeta

Izloženi predmeti su u većini muzeja u stabilnom stanju, a tek su u dva muzeja uočeni manji tragovi aktivne korozije na metalnim predmetima. Također je uočeno, da je odreneni broj izloženih metalnih predmeta očišćen zastarjelim radikalnim metodama koje su rezultirale gubitkom izvorne površine na predmetima.

Uvjeti u izložbenim prostorima

Monitoring i kontrola mikroklimatskih uvjeta u izložbenim prostorima uglavnom se ne provode. Tako je Hrvatski povijesni muzej jedini koji provjerava i kontrolira vrijednosti relativne vlažnosti zraka i temperature u postavu, Muzej antičkog stakla provodi samo monitoring, dok Arheološki muzej Osijek ima samo kontrolu uvjeta, no bez očitavanja potrebnih vrijednosti. Vitrine s inertnom klimom nisu zabilježene niti u jednom od posjećenih muzeja.

Čuvaonice

Materijali od kojih je izrađena građa pohranjena u čuvaonicama

U čuvaonicama svih muzeja čuva se građa izrađena od različitih materijala (keramika, metal, kamen, staklo, kost, drvo, jantar...) osim u slučaju Hrvatskog pomorskog muzeja u Splitu koji ima manji broj arheoloških predmeta koji su svi izloženi pa u čuvaonicama nema arheološke građe.

Stanje pohranjenih predmeta

U većini muzejskih čuvaonica stanje predmeta je stabilno, no u 7 muzeja uočena su znatna oštećenja metalne građe (naročito one izrađene od željeza) ili kamenih spomenika.

Uvjeti u čuvaonicama

U 8 muzeja provodi se u potpunosti monitoring mikroklimatskih uvjeta, u njih 3 samo djelomično, dok se u ostalih 13 uopće ne provodi. Slična situacija je i s kontrolom mikroklimatskih uvjeta; 7 muzeja na neki način kontroliraju uvjete u čuvaonicama, 2 samo djelomično dok preostalih 15 ni na koji način ne kontroliraju mikroklimatske uvjete u čuvaonicama. Pri tome treba istaknuti pozitivan primjer Arheološkog muzeja u Zadru koji posjeduje automatizirani sustav mikroklimatske kontrole koji bi, unatoč visokoj cijeni, trebali posjedovati i ostali muzeji s većom količinom arheološke građe.

Radionice

Oprema i prostor

1. Budući da se većinom radi o kompleksnim zavičajnim ili gradskim muzejima s različitom vrstom građe, potrebno je naglasiti da je istraživanjem obuhvaćena isključivo arheološka građa, dok ostale vrste građe poput etnografske, povijesne, tehničke i sl. spadaju u domenu drugih matičnih ustanova. Kao što je ranije spomenuto, u 3 muzeja radionice nisu u funkciji, dok se u dvjema muzejskim radionicama ne obranjuje arheološka građa. U 7 radionica arheološka građa obranjuje se samo sporadično i uključuju uglavnom jednostavnije zahvate prvenstveno na keramičkoj građi, a tek povremeno i na metalnoj građi.

Tek nekolicina muzejskih radionica ima zadovoljavajući prostor i opremu, točnije njih sedam.

Devet radionica ima djelomično opremljenu radionicu dok su tri radionice praktično neopremljene i kao takve sasvim neprikladne za konzervatorsko-restauratorsku obradu arheološke građe. Većina radionica nema potrebnu ventilaciju radi zaštite djelatnika, a u jednoj radionici mikropjeskarenje se provodi bez isisnog sustava. 7 radionica opremljeno je klima uređajem koji ni u kom slučaju ne može

zamijeniti ventilacijski sustav. Niti jedna od radionica nema prostor za privremenu pohranu predmeta prije obrade.

Način obrade

U radionicama prevladavaju kombinirane metode čišćenja (mehaničke i kemijske), no u pojedinim su muzejima još uvijek u upotrebi neke od zastarjelih metoda koje se već odavno ne koriste u suvremenoj konzervatorsko-restauratorskoj struci zbog često destruktivnog efekta na arheološku građu. To se prije svega odnosi na metalne predmete izranene od željeznih i bakrenih slitina. Željezni arheološki predmeti u pravilu zahtijevaju stabilizaciju uklanjanjem kloridnih soli iz strukture što iziskuje primjenu posebnog procesa koji se u većini radionica ne provodi.

Stručno usavršavanje

Kako se radi o segmentu konzervatorsko-restauratorske struke za koji u Hrvatskoj ne postoji studij, jedini način edukacije trenutno je stručno usavršavanje bilo u inozemstvu, bilo u radionici Arheološkog muzeja u Zagrebu u kojoj su djelatnici iz četiriju muzeja bili su na stručnom usavršavanju. Osim u AMZ-u, muzejski restauratori su stručno usavršavanje provodili i u Mainzu, Mariboru, Ljubljani i Celju. Nažalost, veliki broj djelatnika muzejskih radionica nije prošao nikakav oblik stručnog usavršavanja.

Laboratorijska dokumentacija

Fotodokumentacija o provedenim zahvatima te korištenim materijalima vodi se gotovo u svim muzejima. Najčešće se radi o programima kao što su MS Word, S++ i sl. Nažalost u radionicama četiriju muzeja još uvijek se ne provodi nikakav oblik fotodokumentacije.

Zaključak

Analizom postojećeg stanja u muzejima u kojima se obranuje arheološka građa ustanovljeno je da je izložena građa uglavnom u stabilnom stanju (manja oštećenja vidljiva su samo u dva muzeja i to na predmetima od bakrenih i željeznih slitina) dok je građa pohranjena u čuvaonicama u znatno lošijem stanju (oštećenja su vidljiva najviše na željeznim i kamenim predmetima). Uzrok oštećenja u pravilu su neprovedeni postupci stabilizacije predmeta te neprilagođeni mikroklimatski uvjeti. Pored toga, na građu pohranjenu u muzejima koji se nalaze u blizini mora nepovoljno utječu i razne soli sadržane u aerosolu morskog zraka.

U većini muzeja se ne provodi kvalitetan monitoring niti kontrola mikroklimatskih uvjeta što je jedan od osnovnih preduvjeta za čuvanje arheološke građe. Isto tako, prostori za radionice većine muzejskih ustanova su nedostatni i bez osnovne opreme za obavljanje konzervatorsko-restauratorske djelatnosti, a načini obrade često su zastarjeli i nisu na razini standarda suvremene struke. Nedovoljna pažnja pridaje se zaštiti djelatnika s obzirom na štetnost ili čak kancerogenost pojedinih materijala korištenih tijekom obrade.

Sukladno planiranoj dinamici realizacije projekta, do kraja godine izradit će se prijedlog za poboljšanje monitoringa i kontrole mikroklimatskih uvjeta u izložbenim prostorima i čuvaonicama pojedinih muzeja kao i prijedlog nabave osnovne opreme neophodne za konzervatorsko-restauratorsku obradu

arheološke građe, ovisno o zatečenom stanju u pojedinim muzejima uz nastavak nadzora uvjeta čuvanja i obrade građe u muzejima s arheološkim zbirkama.

Izvješće izradio: Damir Doračić

Izvješće o provedenom stručnom nadzoru nad radom Muzeja Đakovštine u Đakovu

U skladu s odredbama *Zakona o muzejima (NN, br. 142/98)* i *Pravilnika o načinu i mjerilima za povezivanje u Sustav muzeja Republike Hrvatske (NN, br. 120/02.)*, na zahtjev kustosa Muzeja Đakovštine u koordinaciji s Muzejskim dokumentacijskim centrom obavljen je stručni nadzor u Muzeju Đakovštine, Ante Starčevića 34. Stručni nadzor su obavili matičari iz matičnih muzeja prve razine: mr. sc. Dubravka Osrečki Jakelić, matičarka za umjetničke muzeje; dr. sc. Jacqueline Balen, matičarka za arheološke muzeje; mr. sc. Jelena Borošak Marijanović, matičarka za povijesne muzeje; Vesna Zorić, matičarka za etnografske muzeje. Stručni nadzor obavljen je 8. i 9. studenog u nazočnosti djelatnika Muzeja: mr. sc. Borislava Bijelića, ravnatelja, kustosa Ive Pavlovića, dipl. arheologa i kustosice Branke Uzelac, dipl. etnologa.

Nakon uvida u Inventarne knjige i Knjige ulaska, stanja depoa, stalnog postava te razgovora s kolegama kustosima i ravnateljem Borisavom Bijelićem, muzejskim savjetnikom, konstatira se sljedeće:

DOKUMENTACIJA:

- u Dokumentaciji ne postoji jedinstvena Inventarna knjiga kao ni Knjiga ulaska niti Knjiga izlaska
- prema riječima ravnatelja Bijelića, revizija građe nije nikada obavljena
- ne postoji Urudžbena knjiga

DJELATNICI:

- u Muzeju radi petero djelatnika – tri kustosa (jedan kustos obnaša posao ravnatelja), računovotkinja i spremačica
- Muzej nema Upravno vijeće
- ne održavaju se sastanci Stručnog vijeća (nema niti jednog zapisnika o pozivima ili o održavanju sastanaka)

ZAŠTITA GRAĐE:

- svaki Odjel ima zasebni prostor za deponiranje građe
- depoi smješteni na 1. katu su skućeni a oprema (ormari, police) ne zadovoljava standardima (postoji samo 1 ladičar u Kulturno-povijesnom odjelu)
- u potkrovlju su predvineni prostori za deponiranje građe ali su sredstva namijenjena za sanaciju krovništva i uređenje potkrovlja prenamijenjeni za izgradnju zgrade u dvorištu Muzeja
- potkrovlje je trenutno u vrlo lošem stanju – bez krovne izolacije, prašnjavo; predmeti iz svih zbirki su neadekvatno deponirani, odloženi na tlu bez ikakve zaštite ili pokrova (svi predmeti zahtijevaju hitnu obradu)
- u spomenutoj dvorišnoj zgradi predviđen je prostor za knjižnicu, 3 depoa (za svaki odjel po 1) te preparatorsku radionicu; završetak radova ovisi o financiranju iz gradskog proračuna; predviđeno je

da se završetkom radova i stavljanjem zgrade u funkciju presele depoi s prvog kata kako bi se oslobodio prostor za stalni postav Arheološkog odjela

STALNI POSTAV:

- stalni postav Etnološkog odjela otvoren je 2005. a Kulturno-povijesnog odjela 2006. godine. Arheološki postav planiran je na prvom katu, ali trenutno su u tim prostorijama depoi Muzeja.

ARHEOLOŠKI ODJEL:

- Arheološki odjel podijeljen je na tri zbirke: Pretpovijesna, Antička i Srednjovjekovna (što je uobičajena praksa i u drugim muzejima s arheološkom građom)

- svaka zbirka ima zasebnu inventarnu knjigu

- uz pomoć volontera informatičara, koji ima ulogu i fotografa, započeo je unos podataka za arheološke predmete u programu M++ (prvo se unosi novopronađena i objavljena građa, a naknadno će se započeti s prepisivanjem iz inventarnih knjiga).

- arheološka građa neadekvatno je smještena u tavanskom prostoru koji je potrebno adaptirati radi prokišnjavanja; arheološki predmeti smješteni su u kartonskim kutijama i sanducima.

Prijedlozi mjera za uklanjanje uočenih nedostataka:

- primarno je izvršiti reviziju cjelokupne građe

- nakon revizije, a prema Pravilniku o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi, oformiti jedinstvenu inventarnu knjigu, katalog muzejskih predmeta, knjigu ulaska, izlaska i pohrane muzejskih predmeta, te voditi zapisnike o reviziji muzejske građe

- neminovno je posjedovanje Urudžbene knjige

- potrebno je bolje organizirati raspored i smještaj građe u depou Arheološkog odjela te koristiti se svim raspoloživim zaštitnim sredstvima.

Jacqueline Balen

Zagreb, 2. prosinca 2011.